

Projectplan 2021-2023

Verhoogde levenskwaliteit met stadslandbouw in Cochabamba

Inhoud

Inleiding	3
Recente geschiedenis en evaluatie	3
Projectplan	4
Pijler 1 - Scholen	5
Pijler 2 - Families en centra	6
Pijler 3 – Wateropvang installaties.....	7
Pijler 4 - Promotie en innovatie.....	8
Deelprojecten.....	9
Samenwerking.....	9
Team.....	9
Jaarplanning	10
Pijler 1 – Scholen	10
Pijler 2 – Families.....	10
Pijler 2 – Centra	11
Pijler 3 – Wateropvang installaties.....	12
Pijler 4 - Promotie en innovatie.....	12
Begroting 2021-2023	13
Deelbegroting per pijler 2021-2023	14

Inleiding

Onze projectleider Arnold Brouwer verblijft al sinds 2005 in Cochabamba, Bolivia. Toentertijd constateerde hij al dat er een gebrek was aan degelijk natuur- en milieuonderwijs. Met behulp van enkele Boliviaanse landbouwkundig ingenieurs startte hij daarom in 2006-2007 een eerste schooltuinenproject op scholen in het zuidelijke deel van de stad. Om de projecten en activiteiten voort te zetten, uit te breiden en op alle mogelijke manieren te ondersteunen werd in 2008 de Stichting NME Mundial opgericht, met steun vanuit Nederland. Stichting Alerta Verde is vanaf het begin onze lokale partner in Bolivia, en heeft sinds april 2012 een legale status.

Al meer dan 13 jaar richten wij ons met Natuur en Milieu Educatie projecten op stadstuinbouw zodat bewoners in vaak marginale buitenwijken ook toegang tot gezonde voeding kunnen krijgen. Wij zetten ons ervoor in dat de kinderen – en hun families – zich ervan bewust worden dat ze zelf ook op een duurzame manier kunnen bijdragen aan het verbeteren van hun eigen voedselzekerheid en daarmee hun eigen leven. We zijn ervan overtuigd dat kinderen zich beter kunnen concentreren op school zodra ze gezonder voedsel tot zich nemen. Dat leidt in onze optiek dan tot betere resultaten op school en uiteindelijk tot een betere positie op de arbeidsmarkt.

We geven les aan (basisschool)leerlingen in het opzetten én onderhouden van een moestuin en we stimuleren hen om thuis ook te gaan tuinieren. We hebben daartoe een programma opgezet waarbij we hun families thuis ook ondersteunen en helpen om een moestuin te verwezenlijken. Het helpen aanleggen van een wateropvanginstallatie kan een onderdeel van onze steun zijn voor de deelnemers die bewezen hebben de moestuin serieus te nemen. Ook zijn we actief in diverse centra, zoals kinderopvang, naschoolse opvang en eetzaal. We betrekken de centra in het aanleggen van een moestuin, die dan voor een deel voor de verse ingrediënten van de maaltijden zorgt.

De steden in Bolivia blijven groeien, de mensen uit de hoogvlakte komen naar lager gelegen gebied op zoek naar een betere toekomst. Deze migranten strijken neer in de buitenwijken van Cochabamba dat vergelijkbaar is in grootte met Amsterdam. In deze nieuwe nederzettingen is vaak nog onvoldoende infrastructuur (drinkwater, riolering, afvalvoorziening etc.) aanwezig. Dit heeft gevolgen voor natuurlijke hulpbronnen en werkt erosie en vervuiling in de hand. Veel gezinnen in de buitenwijken leven onder de armoedegrens van US\$ 1,90 per persoon per dag.

In de buitenwijken is er gebrek aan verse producten en zijn de groenteprijzen hoog. Het dagelijkse menu wordt gekenmerkt door weinig variatie met doorgaans vezelarm voedsel met veel koolhydraten en vetten. Zelden ligt er groente op het bord. De voornaamste oorzaken zijn een gebrek aan kennis over goede voedingsgewoonten, de relatief hoge prijs van groente in vergelijking met goedkopere levensmiddelen met een hoog koolhydratengehalte en de geringe beschikbaarheid van verse groente in de wijk vanwege de hoge transportkosten vanuit het centrum van de stad.

Bolivia produceert zelf het grootste deel van de groente en fruit voor interne consumptie. De groenten worden erg vaak bespoten, waarbij niet altijd de veiligheidsvoorschriften voor consumptie in acht genomen worden. Tomaat wordt bijvoorbeeld meer dan 20 keer bespoten, de laatste keer zelfs nog na de oogst. Daarnaast zijn er een aantal traditionele productiezones waar geïrrigeerd wordt met sterk verontreinigd water. In Cochabamba is bijvoorbeeld de kans groot dat de krop sla die men op de markt koopt, geïrrigeerd werd met rivierwater waar ook rioleringen van huizen en kleine fabrieken op uitkomen.

Recente geschiedenis en evaluatie

We zijn in 2018 gestart met een 3-jarig project in de regio Ushpa Ushpa en dan met name in de wijk Mineros San Juan, waar ongeveer 5.000 mensen wonen. Deze wijk ligt op ruim 10 km van Cochabamba, ontbeert belangrijke voorzieningen als drinkwater en riolering en herbergt veel

migranten uit de mijnbouwgebieden en van de Andes-hoogvlakte. We hebben de wijk zorgvuldig uitgekozen op basis van door ons vooraf opgestelde criteria waarbij we rekening hebben gehouden met de reële mogelijkheid om goede resultaten te behalen en de mensen die het het hardst nodig hebben te kunnen ondersteunen.

Na de keuze voor de projectlocatie hebben we een baseline studie gemaakt. Hierdoor konden de resultaten in de loop van het project geregistreerd worden en veranderingen meetbaar en inzichtelijk gemaakt. Dit is een belangrijk onderdeel van het project om zo aan de hand van de resultaten een realistisch stappenplan op te kunnen stellen dat gebruikt kan worden voor toekomstige toepassing in andere wijken.

Aan het begin van het derde jaar werken we samen met 60 gezinnen waarvan er 14 al in hun 3^e of 4^e samenwerkingsovereenkomst zitten (daarover later meer). In Mineros San Juan wordt ook gewerkt met een aantal centra, waaronder een kinderopvang, naschoolse opvang, een eetzaal en een school.

Sinds vorig jaar heeft Alerta Verde een kantoor in de wijk Mineros San Juan geopend. Dat heeft onze zichtbaarheid en toegankelijkheid aanzienlijk vergroot. Buurtbewoners lopen nu makkelijker binnen om zich bijvoorbeeld aan te melden voor het opzetten van een moestuin, of om vragen te stellen over hun bestaande moestuin. We hebben in een jaar tijd al met veel buurtbewoners een band kunnen opbouwen en we zien dat mensen elkaar stimuleren om óók een moestuin te starten.

We realiseerden ons dat het daarom heel jammer zou zijn om na het 3^e jaar van het oorspronkelijke project uit de regio te vertrekken en er dan nog alleen incidenteel ondersteuning te gaan bieden. Daarom hebben we besloten om een tweede fase van het project te starten zodat we ons werk in de regio Ushpa Ushpa voort kunnen zetten, maar dan ook in andere nabijgelegen wijken rond Mineros San Juan. Met de verlenging van dit project willen we de impact vergroten van de tuinen die opgezet zijn, de wijk groener laten worden en nóg meer gezinnen bereiken die we kunnen ondersteunen.

We ontvingen signalen van deelnemers die aangeven dat de tuin niet alleen nuttig is op het moment van het bereiden van de maaltijd, maar ook een rustpunt vormt om te ontstressen. Het brengt het gezin bij elkaar als er gezamenlijk getuinierd wordt en het levert groente op die beter smaakt en langer houdbaar is. Diverse deelnemers aan ons project dienen op doktersadvies alleen onbespoten groente te eten en daarbij is een eigen moestuin natuurlijk onontbeerlijk. De tuin kan bovendien uitkomst bieden op momenten van crisis zoals in oktober 2019 bij de aanhoudende onrust na de ongeldig verklaarde nationale verkiezingen. In deze periode ging de groenteprijs sterk omhoog door de blokkades.

Al deze factoren laten zien dat het resultaat veel verder gaat dan alleen het oogsten van groente. Vandaar dat we de komende periode ook willen inzetten op het verbeteren van de levenskwaliteit van de bewoners en de buurt. Om hier het maximale uit te halen worden ook andere aspecten zoals de aanleg van een (medicinaal) kruidentuintje, fruitbomen, aandacht voor de groene ruimte rondom het huis en gezonde voeding nog bewuster opgenomen in het nieuwe projectplan.

Projectplan

Ons doel is om middels ons stadslandbouwproject de levenskwaliteit van de gezinnen in de buitenwijken van Cochabamba, specifiek in de regio Ushpa Ushpa - die meerdere vaak niet officieel erkende wijken telt - te verbeteren. Het betreft dus een tweede fase van het bestaande project "Stadstuinbouw 2018-2020".

We gaan ons doel verwezenlijken door het aanbieden van natuur- en milieueducatie gericht op stadslandbouw, gezonde voeding en verbetering van de leefomgeving door aanleg en beheer van groenvoorzieningen rondom de woningen.

Wij zijn ervan overtuigd dat de jeugd de toekomst is en dat het belangrijk is voor kinderen om op jonge leeftijd te leren dat je heel eenvoudig zelf thuis je eigen gezonde groente kan verbouwen.

In het oorspronkelijke plan steunden we op drie pijlers: ten eerste de basisscholen, ten tweede families en centra, en ten derde de promotie van ons project en innovatie van de gebruikte methodes.

In dit nieuwe projectplan voegen we daar de pijler water aan toe. We doen dit omdat water in Bolivia, buiten het regenseizoen, schaars is. Er zijn veel te weinig wateropvang installaties waardoor de mensen nog steeds afhankelijk zijn van het water dat de gemeente af en toe met een tankwagen naar de buitenwijken stuurt. Dit water is relatief duur en van niet al te beste kwaliteit. Wij zetten er daarom op in om bij enthousiaste deelnemers naast onze moestuinen ook de ondersteuning met een wateropvanginstallatie te verwezenlijken, uiteraard voor wie dat wenst. We bieden dit zowel aan bij de scholen, als bij de families en de centra. Bij de families wordt een eigen bijdrage gevraagd in de kosten o.a. om daarmee het gevoel van eigenaarschap te stimuleren.

Pijler 1 - Scholen

Onze Boliviaanse partner Alerta Verde heeft al op meer dan 50 publieke basisscholen in en rondom Cochabamba schooltuinprojecten uitgevoerd op basis van het principe van de vierkante metertuin. Het projectteam verzorgt lesprogramma's met theorie in de klas en tuinieren in de schooltuin, om het geleerde direct in praktijk te brengen. De kinderen leren niet alleen de basiskennis over tuinieren, maar bijvoorbeeld ook over gezonde voeding, composteren, groentezaden verzamelen en plantenbakken of gieters maken van afvalmateriaal.

Binnen dit project stimuleren we de leerlingen om thuis hun opgedane kennis over stadslandbouw en gezonde voeding toe te passen. Dit willen we o.a. bereiken door ludieke acties zoals een gieterwedstrijd, maar ook het inzaaien in zaailingbakken (die mee naar huis genomen worden), zelf zaden oogsten en donatie van zaden aan alle leerlingen aan het einde van het schooljaar.

Sinds een aantal jaar zijn alle basisscholen verplicht een 'sociaal productief' project te doen waarbij thema's als tuinieren, gezonde voeding en recyclen veelvuldig gekozen worden. Ons schooltuinproject sluit goed aan op al deze onderwerpen en we ondersteunen dan ook jaarlijks meer dan 10 basisscholen op verschillende manieren. Inbedding in het schoolplan, via het sociaal productieve project, creëert automatisch meer tijd en meer verplichtingen voor het onderwijzend personeel voor de deelname aan de tuinen en leidt tot betere resultaten.

Zo organiseren we bijvoorbeeld ook lerarenworkshops om de school te motiveren de schooltuin als onderdeel van de school te zien en ouderworkshops, om de ouders te stimuleren samen met hun kinderen te gaan tuinieren. Dit is vooral bij nieuwe scholen een essentieel onderdeel.

Voor de periode 2021-2023 willen we verschillende vormen van ondersteuning bieden aan de basisscholen:

- Elk jaar willen we bij 3 à 4 nieuwe scholen een schoolmoestuin aanleggen met wekelijkse ondersteuning en zowel praktische als theoretische lessen voor de leerlingen.
- Scholen die de schooltuin al omarmd hebben (zoals de Obispo Anaya en de Branko Petricevic school) worden verder begeleid met 2-wekelijkse of maandelijkse workshops op aanvraag en indien gewenst ondersteuning bij het opzetten van een schooltuincommissie. De moestuinen van deze scholen fungeren ook als voorbeeldtuinen voor scholen met minder ervaring.
- De Padre Luis Diez del Pozo school willen we blijven ondersteunen met de schooltuin die naast een educatieve functie vooral ook gericht is op de productie van groente voor het eetzaalproject

van de school. Hierbij wordt dagelijks een gratis lunch bereid voor steeds een andere groep basisschoolleerlingen. De investeringen die we de afgelopen jaren hebben kunnen doen in de schooltuin (bouw van een kleine kas, schaduwnetten, composteerunit, regenwateropvang en druppelirrigatie) bieden mogelijkheden om op deze school een aanzienlijke hoeveelheid groente te verbouwen.

- Scholen die we in voorgaande jaren gesteund hebben met de aanleg van een moestuin kunnen elk half jaar een aantal gastlessen aanvragen én we kunnen hen ondersteunen door donatie van de zaden bij de start van het schooljaar.
- Indien hiervoor ruimte is kunnen we ook gastlessen verzorgen op nieuwe scholen die om steun vragen.

Pijler 2 - Families en centra

Families worden ondersteund bij het aanleggen, inrichten en onderhouden van een kleine moestuin, gebaseerd op het principe van de vierkante metertuin. De deelnemers kunnen zo zelf groenten verbouwen, ook al hebben ze maar beperkte ruimte bij hun huis. Bij de gezinnen gaan we in het nieuwe project ook weer uit van halfjaarlijkse overeenkomsten, waarbij bij iedere volgende overeenkomst een stapje verder gegaan wordt bij het ondersteunen.

We starten bij de eerste overeenkomst met het aanleggen van een vierkante metermoestuin en een composthoop, die tijdens de tweede overeenkomst wordt geconsolideerd en waar mogelijk uitgebreid. Zo komen er een fruitboom en kruidenplanten bij en schenken we via kookworkshops veel aandacht aan gezonde voeding.

Vanaf de derde overeenkomst streven we naar het ondersteunen met regenwateropvang en komen er meer mogelijkheden bij zoals wormencompostering, tuinieren in zelfgemaakte plantenbakken, verticale tuinen en de aanleg van een kleine kas voor de meest enthousiaste deelnemers. We bieden ook de mogelijkheid aan om een druppelirrigatiesysteem aan te leggen.

Vanaf de vierde overeenkomst komt er nóg meer aandacht voor de ruimte rondom het huis door ondersteuning voor een sier- en/of kruidentuin.

Bij elke overeenkomst is het projectteam altijd bereid om te adviseren bij extra uitbreidingen die de gezinnen voor eigen rekening willen doen. Hiervoor zijn ook zaden beschikbaar en in sommige gevallen (in mindere mate) iets van materiaal (schaduwnet, plastic).

Afhankelijk van de beschikbare fondsen wordt bij elke nieuwe derde overeenkomst de ondersteuning voor bijvoorbeeld regenwateropvang, wormencompost, druppelirrigatie of een kasje, eerst aangeboden aan de meest toegewijde gezinnen. Deze gezinnen dragen zelf ook bij in de kosten om een en ander aan te schaffen. Zo zorgen zij zelf voor een dakgoot en een plaats waar de watertank kan staan én ze betalen ongeveer 1/3 van de watertank en het installatiemateriaal. Het vergroot het eigendomsgevoel van de nieuwe installatie en we zijn er daarmee zeker van dat de gezinnen gemotiveerd zijn om hiermee verder aan de slag te gaan.

Om de impact in de wijken te vergroten zal Alerta Verde bovendien naast de huidige centra één extra centrum per jaar ondersteunen. Het kan hierbij gaan om een kindertehuis, een eetzaal of naschoolse opvang, maar het kan ook een medische post, een locatie van de huisvrouwenvereniging of een andersoortige locatie zijn waar meerdere mensen/kinderen samenkomen.

In eerste instantie zijn er fondsen beschikbaar om de tuinen te starten, waarbij dan een deel vierkante metertuin wordt en indien mogelijk een deel in de volle grond wordt aangelegd. Indien na een half jaar de werkhouding van de centra goed is komen ook zij in aanmerking voor verdergaande

ondersteuning op het gebied van regenwateropvang en indien wenselijk een druppelirrigatiesysteem en bij de aanleg van een kruidentuin en/of kleine kas.

Onze droom blijft, ook in de tweede fase, om van Mineros San Juan een wijk te maken met een - op het eerste gezicht - positievere uitstraling dan de overige buitenwijken van Cochabamba. We zijn ervan overtuigd dat het onderhouden van een eigen moestuintje samen met veel andere buurtbewoners ook invloed kan hebben op de sfeer in de wijk zelf. Als de ruimte rond de woningen groener is, vergroot dat de leefbaarheid in de wijk als geheel. En het vergroten van de leefbaarheid is uiteraard een extra stimulans die de levenskwaliteit verder verhoogt.

Belangrijk hierbij blijft de inzet van promotoren: kinderen die op school leren moestuinieren en hun enthousiasme mee naar huis nemen, ouders en leerkrachten die de vierkante metertuin in hun wijk promoten en aan elkaar laten zien, gezinnen die met de ondersteuning van Alerta Verde het moestuinieren goed oppakken. Al deze mensen gaan ervoor zorgen dat anderen ook gemotiveerd raken om zelf een moestuin te starten, de omgeving van hun eigen huis en straat te vergroenen en zodoende de leefbaarheid van hun wijk te vergroten.

Pijler 3 – Wateropvang installaties

In grote delen van de buitenwijken van Cochabamba zijn de huizen en scholen niet aangesloten op de waterleiding en wordt het water via een waterwagen aangevoerd. Bij extreme droogte kunnen de waterwagens het water in en dichtbij de stad al aan de man brengen en wordt er daarom minder gereden op de wijken die verder van de stad liggen. Vooral locaties met slechte toegangswegen worden dan veel minder vaak bezocht. Daarnaast gaat de prijs van het toch al dure water in die wijken nog verder omhoog.

Het opslaan van regenwater in de regenperiode kan daarom de kosten voor water (tijdelijk) drukken en een grotere opslagcapaciteit biedt extra mogelijkheden om droogte het hoofd te bieden. Veel gezinnen hebben slechts 2 of soms 3 olievaten om water in op te slaan en kunnen zo dus maximaal 600 liter water bewaren. Een bijkomend voordeel van een eigen watertank (van 1200 liter) is dat het water op een meer hygiënische wijze opgeslagen wordt (de olievaten met water zijn vaak roestig en worden vaak afgedekt met een plastic zeil).

Er is een oppervlak nodig om regenwater op te kunnen vangen, waarbij dakgoten het water verzamelen om het naar de tank te leiden. Vaak hebben gezinnen al een structuur om regenwater in ieder geval gedeeltelijk op te vangen, meestal een dakgoot die via de vrije val van water is aangesloten op een olievat. Voor het wateropvang project gaan we vanaf de dakgoot een gesloten verbinding aanleggen met het nieuwe watervat, waar ook een filter tussen gezet wordt om vaste resten af te kunnen vangen en zo te voorkomen dat de watertank uiteindelijk gevuld wordt met afval.

Uiteraard zal het opgevangen water niet voor één vierkante metermoestuin gebruikt worden maar ook voor de rest van de tuin en in het huishouden zelf. Regenwater oogsten zal dus met name ondersteuning zijn voor het watergebruik in huis en helaas de aanschaf van water van de waterwagen niet overbodig maken. Met name in de kritieke droge maanden zal het noodzakelijk blijven water aan te schaffen.

Rond het huis is de woonomgeving inmiddels verbeterd door de aanleg van de tuin. Het installeren van een wateropvangsysteem is daarom een logische vervolgstap om de productiemogelijkheden van de tuin aanzienlijk te vergroten.

We werken met gezinnen die actief naar manieren zoeken om hun situatie te verbeteren. Door pas bij de derde samenwerkingsovereenkomst ondersteuning in de wateropslag aan te bieden én een

eigen bijdrage te vragen, voorkomen we dat gezinnen alleen meedoen aan het project omdat ze een (goedkope) watertank willen. De meest gemotiveerde mensen worden zo ondersteund om een grote stap voorwaarts te zetten in het verbeteren van hun leefkwaliteit. De locaties waar we deze wateropvangsystemen installeren zijn tevens een voorbeeld voor anderen zodat zij kunnen zien hoe belangrijk het verzorgen van de eigen woonomgeving is. We hopen op deze manier mensen te kunnen motiveren om uiteindelijk ook zelfstandig dit soort stappen te nemen. Per jaar hebben we de intentie om bij 10 gezinnen thuis wateropvangsystemen te installeren.

Op de scholen en tehuizen willen we wateropvangsystemen aanleggen om zo water te genereren voor de (school)tuin en om daarmee te voorkomen dat de gemeente bezwaar maakt tegen watergebruik in de tuin. De gemeente zorgt er namelijk voor dat waterwagens het water leveren aan de school. Zij kunnen daarmee dan ook afdwingen dat juist dát water alleen gebruikt wordt voor het reinigen van de lokalen en van de toiletten.

Voor de tehuizen gaan we een wateropvang capaciteit van rond de 5.000 liter installeren en voor de scholen, waar we een groter dakoppervlak hebben, richten we ons op een scala van wat grotere en kleinere tanks, afhankelijk van de inzet van de scholen en de ruimte die er voor de watertanks is. Het idee is om jaarlijks, indien wenselijk, 5.000, 4.000, 2.400 en 2.000 liter per school te installeren.

Dit onderdeel is een waardevolle aanvulling op de inhoud van het project waarbij we met meer toegang tot water een grote stap kunnen zetten in de verbetering van de leefkwaliteit van de deelnemers die meedoen aan ons project en uiteindelijk van de hele wijk.

Pijler 4 - Promotie en innovatie

We blijven werken met vrijwilligers/stagiaires (uit Nederland, Bolivia en elders) om nieuwe technieken te blijven ontdekken en uit te proberen. Ze kunnen ook een bijdrage leveren binnen de eerste twee pijlers van ons project.

Met behulp van de vrijwilligers/stagiaires gaan we nieuwe technieken uitproberen in de tuinen van het personeel van de stichting voordat we ze implementeren binnen de projecten.

Deze tuinen dienen bovendien ter demonstratie wanneer ze ingezet worden voor rondleidingen aan geïnteresseerden en bij het uitvoeren van de workshops, om stadslandbouw op die manier breder te promoten.

We blijven eigen, kwalitatief goed, lesmateriaal ontwikkelen over de bruikbare technieken waarmee we positieve ervaringen hebben opgedaan. Zo mogelijk willen we van een aantal van deze technieken een instructievideo maken die we tijdens onze cursussen kunnen tonen.

We willen het project Catered compost voortzetten en uitbreiden. Dit composteringsmodel is een mooi voorbeeld van kringloop: bij diverse restaurants en cafés halen we het groenafval en koffiedik op en composteren dat. We voorkomen zo extra vervuiling op de vuilstort waar dit afval normaliter terecht komt. De compost wordt gebruikt binnen de projecten. De verschillende data willen we vastleggen om te kunnen kijken of het echt de moeite waard is om op deze manier te blijven composteren.

Indien er tijd is willen we ook een digitale strategie ontwikkelen: een Spaanstalige website opzetten, digitale nieuwsbrieven sturen en de diverse sociale media beter benutten. Daarnaast willen we ons ook richten op andersoortige promotie via onze aanwezigheid op informatiemarkten, congressen en het geven van lezingen aan geïnteresseerden.

We blijven deelnemen in allerlei bestaande groene netwerken om kennis te delen en samen te blijven of gaan werken. We noemen hierbij expliciet het stadslandbouwnetwerk, de klimaatwerkgroep en het netwerk van NGOs die werkzaam zijn in het arme zuidelijke deel van de stad waar ons projectgebied ook ligt.

Deelprojecten

Tegenwoordig omschrijven veel fondsen specifieke doelstellingen in hun beleidsplannen en richten zich niet meer in algemene zin op het verbeteren van de levensomstandigheden van bepaalde groepen mensen.

We hebben het daarom in dit projectplan mogelijk gemaakt om een bepaald soort deelprojecten financieel te ondersteunen. Zo kunnen bijvoorbeeld fondsen die zich specifiek richten op het op een duurzame wijze opslaan van regenwater ons wateropvang project deels ondersteunen. Zo kan er bijvoorbeeld voor gekozen worden om een aantal gezinnen te helpen bij de installatie van een wateropslag systeem, of juist een school of centrum.

We hebben daartoe een aantal deelbegrotingen opgesteld zodat inzichtelijk gemaakt wordt waar het geld dan aan besteed gaat worden. Zie hiervoor het hoofdstuk deelbegrotingen.

Samenwerking

Voor de samenwerking met de scholen kan het aangaan van samenwerkingsverbanden met de publieke en private sector ondersteunend werken. Naast de directe samenwerking met de scholen gaan we dan ook contact zoeken met de gemeente en met private onderwijsinstellingen zoals Fe y Alegria. Ook staan we open voor samenwerking met organisaties die zelf ook op scholen actief zijn, om elkaar zo te versterken.

Daarnaast is het belangrijk om op wijkniveau samen te werken met de wijkbestuurders. In Bolivia bestaat er naast het gemeentelijke bestuur nog een lager bestuursniveau. Dit zijn de OTB's (organizaciones territoriales de base) of Juntas Vecinales (wijkvertegenwoordigers als de wijk nog niet officieel erkend is). Dit is een bestuur dat op wijkniveau een aantal beslissingen neemt en ook een bescheiden budget van de gemeente krijgt.

Ook moeten andere actoren die met groepen wijkbewoners werken binnen de wijk in kaart gebracht worden om te kijken hoe we die bij het project kunnen betrekken om zo gezamenlijk tot grotere resultaten te kunnen komen. We denken hierbij bijvoorbeeld aan tehuizen, naschoolse opvang, huisvrouwenverenigingen, kerken, alfabetiseringsprogramma voor volwassenen op de scholen, andere NGO's en andere vormen van georganiseerde samenwerking tussen wijkbewoners.

Team

Het project willen we uitvoeren met een projectteam bestaande uit de volgende functies:

- Coördinator (ook verantwoordelijk voor pijler 3)
- Verantwoordelijke scholen + ondersteunend personeelslid
- Verantwoordelijke gezinnen en centra + ondersteunend personeelslid
- Kok (gecontracteerd per kookworkshop)
- Boekhouder (aantal uren per maand)
- Lokale promotor uit de wijk zelf (part time)
- Aanleg wateropvangsystemen (part time)
- Specifieke korte contracten: systematisering, het maken van instructievideo's etc.
- Ondersteuning via stagiaires en vrijwilligers

De coördinator is, naast contactpersoon met NME Mundial, de hoofdverantwoordelijk en de vertegenwoordiger van Alerta Verde binnen de projecten, de planning, de uitvoering en de evaluatie.

Jaarplanning

Pijler 1 – Scholen

Jaar 1	Schooltuinen aanleggen op 3 à 4 scholen
	Ondersteuning aan schooltuinscholen uit voorgaande jaargangen, donatie zaden en gastworkshops
	Ondersteuning Padre Luis Diez del Pozo school in de productie uit eigen schooltuin voor de eetzaal
	Composteren op scholen
	Wekelijkse workshops leerlingen
	Workshops voor leraren, ouders
	Promoten van persoonlijke familiemoestuin onder de leerlingen (zie onderdeel 2)
	Planten van (fruit)bomen (einde schooljaar)
	Wateropvanginstallaties doneren aan de nieuwe scholen. Waarbij grotere opvangcapaciteit voor scholen die beter gewerkt hebben.

Jaar 2	Schooltuinen aanleggen op 3 à 4 scholen
	De meest gemotiveerde school van de 3 a 4 scholen uit jaar 1 extra ondersteunen om de tuin verder te ontwikkelen als voorbeeldtuin
	Ondersteuning aan schooltuinscholen uit voorgaande jaargangen, donatie zaden en gastworkshops
	Ondersteuning Padre Luis Diez del Pozo school in de productie uit eigen schooltuin voor de eetzaal
	Composteren op scholen
	Wekelijkse workshops leerlingen
	Workshops voor leraren, ouders
	Promoten van persoonlijke familiemoestuin onder de leerlingen (zie onderdeel 2)
	Planten van (fruit)bomen (einde schooljaar)
	Wateropvanginstallaties doneren aan de nieuwe scholen. Waarbij grotere opvangcapaciteit voor scholen die beter gewerkt hebben.

Jaar 3	Schooltuinen aanleggen op 3 à 4 scholen
	De meest gemotiveerde school van de 3 a 4 scholen uit jaar 2 extra ondersteunen om de tuin verder te ontwikkelen als voorbeeldtuin
	Ondersteuning aan schooltuinscholen uit voorgaande jaargangen, donatie zaden en gastworkshops
	Ondersteuning Padre Luis Diez del Pozo school in de productie uit eigen schooltuin voor de eetzaal
	Composteren op scholen
	Wekelijkse workshops leerlingen
	Workshops voor leraren, ouders
	Promoten van persoonlijke familiemoestuin onder de leerlingen (zie onderdeel 2)
	Planten van (fruit)bomen (einde schooljaar)
	Wateropvanginstallaties doneren aan de nieuwe scholen. Waarbij grotere opvangcapaciteit voor scholen die beter gewerkt hebben.

Pijler 2 – Families

Bij het werken met de families werken we met overeenkomsten van een half jaar, die steeds opnieuw verlengd kunnen worden. De inzet is jaarlijks met rond de 30 nieuwe deelnemers samen te werken. Daarnaast zal er vanaf de start van het project een groep deelnemers zijn die in een verdere samenwerkingsovereenkomst zitten. Deze groep zal tijdens de looptijd van het project verder uitbreiden.

Overeenkomst	
Eerste	Installeren vierkante metertuin
	Installeren composthoop
	Eigen initiatief van de deelnemers stimuleren met technische ondersteuning en de donatie van extra

	zaden
Tweede	Consolideren en verbeteren vierkante metertuin en composthoop
	Donatie van een fruitboom en/of kruiden (afhankelijk van seizoen)
	Meer nadruk op gezonde voeding o.a. via een kookworkshop
	Technische ondersteuning bij verschillende manieren van uitbreiding van de tuin (bijv. In autobanden, verticale tuin in pallets, etc.)
Derde	Consolideren uitgebreide tuin
	Geconsolideerde composthoop (waar interesse ondersteunen met wormencompostering)
	Wateropvang installeren bij de meest toegewijde gezinnen (met eigen bijdrage deelnemers, maximaal 10 per projectjaar)
	Donatie van een extra fruitboom en/of kruiden
	Met gemotiveerde gezinnen werken in een kruidentuintje met een verscheidenheid aan soorten
	Gezonde voeding blijven benadrukken
	Zadenbank proberen op te zetten met de gezinnen die zelf zaden oogsten
	Uitbreiding tuin met extra schaduwnet, kippengaas. Extra steun gebaseerd op interesse en met eigen bijdrage deelnemers
Vierde	Verdergaande ondersteuning in thema's uit 3e overeenkomst
	Zoeken naar een manier voor optimaal gebruik van de ruimte rond het huis (fruitbomen, kruiden, autobanden, verticale tuinen in pallets) en ondersteuning siertuin (inzaaien van bloemen)
	Gezonde voeding (workshop)
	Bouw van een kleine kas of aanleg van druppelirrigatie (met eigen bijdrage)
	Indien interesse mogelijkheid om te ondersteunen bij eenden, kippen of konijnen
Vijfde en verder	Ondersteunen waar ondersteuning nodig is
	Op verzoek van deelnemers ondersteunen met materiaal voor verbeteringen die de gezinnen zelf aan willen brengen

De groepsworkshops worden georganiseerd per locatie waarbij we deelnemers van verschillende overeenkomsten samen uitnodigen. Daarnaast zullen we jaarlijks uitwisselingsbezoeken organiseren omdat we hebben gezien dat een bezoek aan andere tuinen erg motiverend werkt onder de deelnemers en ook zien we dat de deelnemers die bezoek ontvangen het erg leuk vinden om ervaringen te delen.

Pijler 2 – Centra

Jaar 1	Verdere ondersteuning aan de centra uit het project 2018-2020 gericht op het vergroten van de productie. Dit kan door efficiënter beheer en/of door uitbreiden van de tuin.
	Met de centra waar al mee gewerkt werd toewerken naar een meer zelfstandig beheer van de tuin. Nieuwere tuinen wordt hierbij regelmatig bezocht dan tuinen die al langer meedoen met het project.
	1 nieuw centrum ondersteunen bij het opzetten en beheren van de tuin.
	Indien de inzet op het nieuwe centrum goed is wateropvang installeren in de tweede helft van het jaar.
	Op de centra werken we waar mogelijk met een vergelijkbaar lesprogramma als op de scholen maar met meer nadruk op de productie van groente voor consumptie.
	Aandacht voor het concept gezonde voeding uit eigen tuin, waarbij ook de bereiding van de groente meegenomen wordt.
	Indien hier interesse voor is wordt bij tehuizen die voor een tweede jaar of meer meedoen aan ons project ook tijd gereserveerd om specifiek met kruidenplanten te werken.

Jaar 2	Verdere ondersteuning aan de centra uit eerdere projectjaren gericht op het vergroten van de productie. Dit kan door efficiënter beheer en/of door uitbreiden van de tuin.
	Met de centra waar al mee gewerkt werd blijven toewerken naar een meer zelfstandig beheer van de tuin. Nieuwere tuinen wordt regelmatig bezocht dan tuinen die al langer meedoen met het project.
	1 nieuw centrum ondersteunen.
	Indien de inzet op het nieuwe centrum goed is wateropvang installeren in de tweede helft van het jaar.
	Op de centra werken we waar mogelijk met een vergelijkbaar lesprogramma als op de scholen maar met meer nadruk op de productie van groente voor consumptie.
	Aandacht voor het concept gezonde voeding uit eigen tuin, waarbij ook de bereiding van de groente meegenomen wordt.
	Indien hier interesse voor is wordt bij tehuizen die voor een tweede jaar of meer meedoen aan ons

	project ook tijd gereserveerd om specifiek met kruidenplanten te werken
--	---

Jaar 3	Verdere ondersteuning aan de centra uit eerdere projectjaren gericht op het vergroten van de productie. Dit kan door efficiënter beheer en/of door uitbreiden van de tuin.
	Met alle centra toewerken naar een meer zelfstandig beheer van de tuin. Nieuwere tuinen wordt regelmatig bezocht dan tuinen die al langer meedoen met het project.
	1 nieuw centrum ondersteunen.
	Indien de inzet op het nieuwe centrum goed is wateropvang installeren in de tweede helft van het jaar.
	Op de centra werken we waar mogelijk met een vergelijkbaar lesprogramma als op de scholen maar met meer nadruk op de productie van groente voor consumptie.
	Aandacht voor het concept gezonde voeding uit eigen tuin, waarbij ook de bereiding van de groente meegenomen wordt.
	Indien hier interesse voor is wordt bij tehuizen die voor een tweede jaar of meer meedoen aan ons project ook tijd gereserveerd om specifiek met kruidenplanten te werken.
	Project afsluiten met een samen geschreven plan voor het beheer van de tuin.

Pijler 3 – Wateropvang installaties

Jaar 1	Maximaal 10 waterinstallaties bij gezinnen thuis installeren die minimaal in de 3 ^e samenwerkingsovereenkomst zitten en een goede inzet getoond hebben (tanks van 1.200 liter).
	Waterinstallatie op nieuw opgenomen centrum in tweede helft jaar als de werkhouding en de resultaten goed zijn in de eerste helft van het jaar (max. 5.000 liter).
	Waterinstallatie op de nieuwe scholen. Waarbij er onderscheid gemaakt wordt naar de inzet per school. Beste school 5.000 liter, 2 ^e school 4.000 liter, 3 ^e school 2.400 liter en 4 ^e school 2.000 liter (indien de school geen mogelijkheden heeft of werkelijk geen interesse, kan besloten worden niet tot installatie over te gaan).

Jaar 2	Maximaal 10 waterinstallaties bij gezinnen thuis die minimaal in de 3 ^e samenwerkingsovereenkomst zitten en een goede inzet getoond hebben (tanks van 1.200 liter).
	Waterinstallatie op nieuw opgenomen centrum in tweede helft jaar als de werkhouding en de resultaten goed zijn in de eerste helft van het jaar, max. 5.000 liter.
	Waterinstallatie op de nieuwe scholen, waarbij er onderscheid gemaakt wordt naar de inzet per school. Beste school 5.000 liter, 2 ^e school 4.000 liter, 3 ^e school 2.400 liter en 4 ^e school 2.000 liter.

Jaar 3	Waterinstallatie bij maximaal 10 gezinnen thuis die minimaal in de 3 ^e samenwerkingsovereenkomst zitten en een goede inzet getoond hebben (tanks van 1.200 liter).
	Waterinstallatie op nieuw opgenomen centrum in tweede helft jaar als de werkhouding en de resultaten goed zijn in de eerste helft van het jaar, max. 5.000 liter.
	Waterinstallatie op de nieuwe scholen, waarbij er onderscheid gemaakt wordt naar de inzet per school. Beste school 5.000 liter, 2 ^e school 4.000 liter, 3 ^e school 2.400 liter en 4 ^e school 2.000 liter.

Pijler 4 - Promotie en innovatie

Tijdens de komende 3 jaar willen we continue aan de onderstaande punten werken:

	Werken met vrijwilligers/stagiaires (uit Nederland en Bolivia en van elders) om nieuwe technieken te blijven testen. Ze kunnen hierbij ook werken binnen de eerste twee pijlers.
	Met behulp van de vrijwilligers/stagiaires nieuwe technieken testen in de tuinen van het personeel van de stichting voor ze te implementeren binnen de projecten. Deze tuinen dienen bovendien ter demonstratie wanneer de tuinen gebruikt worden voor rondleidingen/workshops.
	Eigen lesmateriaal ontwikkelen over de bruikbare technieken waarmee een positieve ervaring opgedaan is.
	Van een aantal van deze technieken een instructievideo maken.
	Catered compost voortzetten als composteringsmodel. Hierbij beter de verschillende data vastleggen om te kunnen kijken of het echt de moeite waard is om op deze manier te composteren. De geproduceerde compost wordt binnen de projectonderdelen gebruikt.
	Digitale strategie ontwikkelen. Website opzetten, digitale nieuwsbrieven, sociale media.
	Aanwezigheid op informatiemarkten, congressen, lezingen om natuurlijke stadslandbouw te promoten.
	Minimaal 2 workshops organiseren voor het brede publiek in tuinen van het Alerta Verde personeel,

	stadslandbouw op die manier breder promoten (uitvoering in de lente).
	Werken in netwerken om kennis te delen en samen te groeien (stadslandbouwnetwerk, de klimaatwerkgroep en andere organisaties)

Begroting 2021-2023

Verhoogde levenskwaliteit met stadslandbouw in Cochabamba

Omschrijving	2021	2022	2023	totaal
Gereedschap	1.808	1.844	1.881	5.534
Zaden/planten	1.379	1.406	1.434	4.220
Lesmateriaal	3.250	3.315	3.382	9.947
Tuininrichting	11.380	11.607	11.840	34.827
Vervoer	2.112	2.155	2.198	6.465
Algemene kosten	3.242	3.307	3.373	9.921
Eetzaal Padre Luiz Diez del Pozo	2.813	2.869	2.927	8.609
Publiciteit	901	919	937	2.757
Onderzoek	1.261	1.286	1.312	3.859
Scholing personeel	970	989	1.009	2.969
Catered compost	649	682	716	2.047
Technische Ondersteuning	48.761	49.736	50.731	149.228
Eindtotaal	78.527	80.117	81.739	240.382
dekking				
bijdrage uit Bolivia	11.448	11.677	11.910	35.035
bijdrage NME	67.079	68.440	69.829	205.347
Begroting NME Nederland				
Algemene kosten	1.600	1.632	1.665	4.897
Totale begroting NME	68.679	70.072	71.493	210.244

Toelichting

Het stadslandbouw project bestaat uit 4 pijlers: scholen (1), families en centra (2), wateropvang (3) en innovatie (4). Per pijler is er een deelbegroting welke in het uitgebreide projectplan staat.

De technische ondersteuning bestaat uit 5 medewerkers, een parttime lokale medewerker en een parttime administratieve kracht en is naar rato van de vermoedelijke inzet per pijler verdeeld. De kosten voor technische ondersteuning zijn geïndexeerd met 5 %, de overige kosten met 2 % per jaar.

Er is gerekend met een koers van 7,73 Boliviano per euro.

De kosten in Nederland zijn de bestuurskosten en een vliegticket voor de projectleider om overleg te voeren.

Deelbegroting per pijler 2021-2023

Verhoogde levenskwaliteit met stadslandbouw in Cochabamba

Pijler 1 scholen				
Omschrijving	2021	2022	2023	totaal
Gereedschap	1.017	1.037	1.058	3.111
Zaden/planten	604	616	628	1.849
Onderwijs/Lesmateriaal	2.102	2.144	2.187	6.432
Tuininrichting	1.449	1.478	1.508	4.435
Vervoer	685	698	712	2.095
Algemene kosten	479	489	499	1.467
Eetzaal Padre Luiz Diez del Pozo	2.813	2.869	2.927	8.609
Technische Ondersteuning	17.146	18.003	18.903	54.053
totaal	26.295	29.357	30.445	86.096
dekking				
bijdrage uit Bolivia	3.629	3.702	3.776	11.106
bijdrage NME	22.666	25.655	26.669	74.990
Pijler 2 Families en centra				
Gereedschap	727	741	756	2.225
Zaden/planten	775	790	806	2.371
Onderwijs/Lesmateriaal	955	974	993	2.921
Tuininrichting	4.654	4.747	4.842	14.242
Vervoer	917	936	954	2.807
Algemene kosten	2.762	2.818	2.874	8.454
Technische Ondersteuning	21.446	22.518	23.644	67.609
Totaal	32.236	33.524	34.870	100.629
dekking				
bijdrage uit Bolivia	5.995	6.115	6.237	18.347
bijdrage NME	26.241	27.409	28.633	82.282
Pijler 3 Wateropvanginstallaties				
Gereedschap	65	66	67	198
Lesmateriaal	194	198	202	594
Tuininrichting	5.277	5.383	5.490	16.150
Publiciteit	193	197	201	592
Technische Ondersteuning	6.308	6.623	6.955	19.886
Totaal	12.037	12.278	12.915	37.230
dekking				
bijdrage uit Bolivia	717	731	746	2.194
bijdrage NME	11.320	11.546	12.169	35.036
Pijler 4 Innovatie en promotie				

Vervoer	510	521	531	1.562
Publiciteit	708	722	736	2.165
Onderzoek	1.261	1.286	1.312	3.859
Scholing personeel	970	989	1.009	2.969
Catered compost	649	662	695	2.007
Technische Ondersteuning	3.861	4.054	4.135	12.050
Totaal	7.959	8.118	8.281	24.359
dekking				
bijdrage uit Bolivia	1.107	1.129	1.152	3.388
bijdrage NME	6.852	6.989	7.129	20.970

Toelichting

Het stadslandbouw project bestaat uit 4 pijlers: scholen (1), families en centra (2), wateropvang (3) en innovatie (4).

De technische ondersteuning bestaat uit 5 medewerkers, een parttime lokale medewerker en een parttime administratieve kracht en is naar rato van de vermoedelijke inzet per pijler verdeeld. De kosten voor technische ondersteuning zijn geïndexeerd met 5 %, de overige kosten met 2 % per jaar.

Er is gerekend met een koers van 7,73 Boliviano per euro.

De kosten in Nederland zijn de bestuurskosten en een vliegticket voor de projectleider om overleg te voeren.